

і систематичним. Позитивні результати в нашій роботі дають такі форми, як понятійний диктант, тестовий контроль, програмований контроль, доповіді, повідомлення і виступи на семінарах, опитування студентів зі самостійно опрацьованих питань; захист рефератів, аналіз роботи над вправами, виконання практичних завдань, перевірка конспектів, самостійно складених словників, залік, екзамен та інші.

Відповідно до цього результати засвідчили, що високоєфективна самостійна робота характеризується такими показниками: студент виявляє самостійне творче мислення, глибокі та міцні знання, вміння користуватися поняттями предмета, синтезувати знання з декількох тем; виконувати практичні навички; студент глибоко вивчив літературу, вміє самостійно викладати її зміст, робити узагальнення. Студент повинен вміти самостійно оновлювати та поповнювати свої знання, володіти навичками і умінням самостійно виконувати роботу, мати життєву позицію.

Досягнення цих показників у самостійній роботі характеризує таку якість педагогічної майстерності

ЛІТЕРАТУРА

1. Дон О.М. Врахування індивідуальних особливостей студентів при виборі методів навчання / Дон О.М. // Психолого-педагогічні проблеми підготовки кадрів у системі ступеневої освіти: Мат. наук.- практ. конф. – К., 1999. – С. 62-70.
2. Высшая школа. Постановления, приказы, инструкции. – М.: Высшая школа, 1956. – 320 с.
3. Журавська Л.М. Концептуальні умови управління самостійною роботою студентів у вищих закладах освіти / Журавська Л.М. // Освіта і управління. – 1999. – Т.3. – № 2. – С.105-115.
4. Казаков В.А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение /

викладача, як досконале володіння методикою керівництва самостійною роботою студентів.

Висновок: Набутий досвід показав, що застосування самостійної роботи допомагає формуванню у студентів вміння отримувати знання шляхом саморозвитку, що є однією з умов підготовки медичного фахівця сучасного типу. Вважається доцільним використовувати різні види самостійної роботи студентів із застосуванням проблемних питань та задач, які вимагають тривалого пошуку та використання додаткової літератури, що сприяє розвитку творчої пізнавальної діяльності й формуванню наукового світогляду.

Отже, самостійна робота студента забезпечує якісне засвоєння навчального матеріалу, отримання необхідної додаткової інформації. Вона відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку пізнавальних інтересів студентів, готовності їх до самоосвіти. На нашу думку, подальшого вивчення потребує проблема факторів, які впливають на ефективність організації самостійної роботи студентів.

В.А. Казаков. – К.: Вища школа, 1990. – 248 с.

5. Казаков В.А. Дидактика самостійної роботи студентів (СРС) / Казаков В.А. // Запровадження сучасних технологій навчання в КНЕУ. – К.: КНЕУ, 1999. – С. 85-102.

6. Пидкасистый П.И. Самостоятельная деятельность учащихся. Дидактический анализ процесса и структуры воспроизведения и творчества / П.И. Пидкасистый. – М.: Педагогика, 1972. – 184 с.

7. Семенова Р.С. Исследование возможности осуществления индивидуального подхода при самостоятельной работе студентов.: Дис...канд. пед. наук: 13.00.01 / Р.С. Семенова. – М., 1973. – 192 с.

Подано до редакції 23.01.13

УДК: 306+370+378

О. О. Сакалюк

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті подано аналіз теоретико-методологічних підходів (едукологічного, етнопсихологічного, етнопедагогічного) до вивчення проблем полікультурного освітнього середовища.

Ключові слова: полікультурне освітнє середовище, менеджери освіти, едукологічний, етнопсихологічний, етнопедагогічний підходи.

Постановка проблеми. Полікультурність сучасного світу, багатополарність політичних і соціальних позицій, множинність інтересів і відмінностей в якостях життя призвели до необхідності модернізації освіти відповідно до вимог європейського освітнього простору. В умовах зростання етнокультурної складності освітнього простору полікультурність стає невід'ємною

компонентою професіоналізму особистості, зокрема педагогів, керівників закладів освіти. Багатонаціональний, полікультурний склад учнів і студентства потребує від них знань про особливості професійної діяльності в поліетнічному колективі, а отже – вивчення проблем полікультурного освітнього середовища.

Аналіз наукових досліджень і публікацій засві-

дчив, що важливого значення вітчизняні та зарубіжні дослідники (Р. Агадулін, І. Васютенкова, Л. Воротняк, Л. Гончаренко, О. Гуренко, О. Дубасенюк, Н. Кічук, В. Кузьменко, М. Сімоненко, О. Слоньовська, І. Соколова, О. Сухомлинська, Н. Якса та ін.) надають полікультурній підготовці майбутніх педагогів, здатних здійснювати професійну діяльність в умовах багатокультурного соціуму. Окремі аспекти реалізації принципів управління на засадах полікультурності досліджували (О. Горчакова, В. Луговий, С. Хаджирадева та ін.).

Метою статті є аналіз теоретико-методологічних підходів до вивчення проблем полікультурного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Проведений нами аналіз зарубіжної та вітчизняної наукової літератури дозволяє констатувати існування декількох теоретико-методологічних підходів до вивчення проблем полікультурного освітнього середовища, а саме: едукологічний, етнопсихологічний, етнопедагогічний.

У межах едукологічного підходу щодо вивчення проблем полікультурного освітнього середовища акцентується увага на необхідності проведення такої освітньої політики, реалізація якої дозволить люدتву в XXI столітті вчитися пізнавати, вчитися робити, вчитися бути і вчитися жити разом. Нагадаємо, що едукологія більшістю вченими (Г. Бордовський, С. Змеєв, В. Извозчиков, В. Кинелев, В. Краєвський, М. Міцкевич та ін.) визначається як наука, що вивчає закономірності функціонування та розвитку сфери освіти в цілому; наука про принципи формування освіченої людини і визначення фундаментального знання як частини загальнолюдської культури, з одного боку, з іншого – є основою для професійної підготовки фахівців; відкрита система, що містить у собі вимоги, зумовленість і ресурс, принесений до неї із зовнішнього середовища.

Щодо етнопедагогічного підходу у вивченні проблем полікультурного освітнього середовища зазначаємо, що предметом його дослідження є, насамперед, досвід народу. Значний внесок у вітчизняну етнопедагогіку здійснили вчені, якими з'ясувалися можливості й ефективні шляхи реалізації прогресивних педагогічних ідей народу в науково-педагогічній діяльності (Г. Ващенко, С. Гогоцький, М. Драгоманов, Ю. Дрогобич, О. Духнович, О. Кобилянська, О. Корф, П. Куліш, І. Огієнко, Ф. Прокопович, С. Русова, Г. Скворода, Ю. Стефанік, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Франко, Т. Шевченко та ін.), досліджувалися способи встановлення контактів народної педагогічної мудрості з педагогічною наукою (Г. Волков, Г. Горинь, В. Качкан, Р. Кирчів, О. Ковальчук, Д. Козак, В. Кононенко, В. Коротеєва, В. Кукушин, К. Кутельмах, В. Ликов, Г. Лозко, О. Любар, Н. Мельничук, В. Мосіященко, С. Павлюк, Н. Репа, Ю. Руденко, Р. Скульський, С. Стефанюк, Л. Столяренко, Б. Ступарик, Ю. Субачов, Є. Сявавко, В. Ткач та ін.), аналізувалися педагогічні значення тих чи тих явищ народного життя і з'ясувалися їх відповідність чи невідповідність сучас-

ним завданням виховання (А. Богуш, О. Вишневський, Л. Гавриленко, Т. Дем'ячук, Т. Зюзіна, П. Ігнатенко, В. Кононенко, Н. Лисенко, В. Оліфіренко, С. Павлюк, Л. Редькіна, Д. Руденко, Г. Скрипник, М. Стельмахович, Т. Усатенко та ін.) тощо.

За словами В. Крижко, цей підхід дозволяє займатися не тільки аналітичним осмисленням виховного потенціалу національного буття, а й досліджувати духовну сутність людини. Незаперечним є факт, що культура окремої людини вимірюється її залученням до здобутків національної культури. Світ культури, освіти з його системою цінностей створюється суспільством століттями, але достатньо лише розірвати зв'язок людських поколінь – і він буде зруйнований. Етнопедагогіці ж притаманний виховний ідеал та система цінностей, що збереглися упродовж віків і йдуть у майбуття [3, с. 6]. Також можна погодитися зі ствердженнями вченого, що людина самоідентифікує себе на таких рівнях: культурному (ціннісна, духовна ідентичність); соціальному (включеність у соціально-культурні інституції – рольова, статусна ідентифікація); особистісному (здатність підтримувати цілісний образ власного "Я" на різних життєвих етапах) [3, с. 148].

На наш погляд, слід особливу увагу приділяти ціннісно-орієнтаційним бар'ерам ("бар'єр невизначеності", за Р. Шакуровим), з якими постійно стикаються суб'єкти полікультурного освітнього середовища, бо він є одним із найбільш важливих у самовизначенні особистості. Вони (ціннісні орієнтації), знаходячись на перетині світоглядної, мотиваційної структур свідомості та потреб особистості, є могутніми регуляторами її поведінки і діяльності. Ціннісні орієнтації утворюють змістовну сторону спрямованості особистості; це соціогенний елемент, що регулює її. М. Головка вважає, що ціннісна орієнтація органічно входить до складу мотивів і стимулів усіх видів та форм поведінки суб'єктів моральності, визначає їх сенс та спрямованість у соціальному бутті [6, с. 125]. Наголошуючи на тому, що ціннісна орієнтація є важливим елементом у структурі моралі, дослідник зауважує на такій її властивості, як реагування на зміни соціальних відносин, процесів морального життя і, відповідно, визначенні активного ставлення особистості до них, орієнтуючи її на усвідомлення та вироблення найважливіших цінностей, які сприятимуть прогресивному розвитку суспільства і самої особистості. Тобто за узагальненнями М. Головки, ціннісна орієнтація є усвідомленим вибором цінностей, умінням особистості підпорядковуватися в певних обставинах суспільній доцільності [6, с. 126]. Ціннісні орієнтації, життєві цілі і плани – це ядро соціально-професійної перспективи особистості, без якого вона втрачає свою основну функцію – регулятивну.

Таким чином, можна стверджувати, що сукупність ціннісних орієнтацій утворює своєрідну вісь свідомості, яка забезпечує стійкість особистості, наступність поведінки і діяльності, виражену в спрямованості потреб та інтересів у полікультурному освіт-

ньому середовищі залежно від культурної домінанти. Отже, етнопедагогічний підходу до вивчення полікультурного освітнього середовища дозволяє користуватися виховними ідеалами та системою цінностей, як актуальні і по сьогодні.

Етнопсихологічний підхід до вивчення полікультурного освітнього середовища розглядає проблемні питання про психічну своєрідність людей, які належать до різних етнічних об'єднань (родоплемінних спільнот, народностей, націй). Учені (А. Баронін, Ю. Бромлей, М. Бузький, П. Гнатенко, І. Кон, В. Кукушин, А. Львовчикіна, Т. Стефаненко, Л. Столяренко та ін.) вивчають і розробляють: 1) особливості психіки різних народів та культур; 2) проблеми національних особливостей свідомості; 3) проблеми національних особливостей взаємин; 4) проблеми національного характеру; 5) закономірності формування та функції національної самосвідомості й етнічних стереотипів; 6) закономірності формування товариств, національних спільнот. Досліджуються і такі проблеми, як національні особливості пізнавальних, емоційно-вольових процесів, а також стан і властивості особистості представників конкретних націй; розмаїтість соціально-психологічних процесів і явищ, що виникають серед конкретних націй і народів; етнічну свідомість і самосвідомість, національні цінності та орієнтації, національні мрії, національні характери; соціально-психологічні чинники етногенезу тощо [1; 4 та ін.].

В етнопсихології особлива увага приділяється вивченню психологічних причин етнічних конфліктів, ефективних шляхів їх вирішення, виявленню джерел росту національної самосвідомості, її розвитку в різних соціальних і національних середовищах.

Саме дослідження таких елементів полікультурного освітнього середовища, як цінності і норми, набуло широкого поширення. Проаналізувавши великий обсяг літератури, зупинимось, насамперед, на запропонованих У. і К. Стефан вимірюваннях культур: індивідуалізм / колективізм або орієнтація на індивідуальні / групові цілі; ступінь толерантності до відхилень від прийнятих у культурі норм (ступінь "натягу повідця" між нормами та індивідом); ступінь уникнення невизначеності і, відповідно, потреби у формальних правилах; маскуліність / фемініність, тобто оцінка в культурі якостей, що розглядаються стереотипними для чоловіків / жінок, і ступінь заохочення традиційних тендерних ролей; оцінка природи людської істоти як "хорошої", "поганой" або "змішаної"; складність культури, ступінь її диференціації; емоційний контроль, ступінь допустимої емоційної експресивності;

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бороноев А. О.* Этническая психология / А. О. Бороноев, В. Н. Павленко. – СПб. : Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1994. – 168 с.
2. *Бромлей Ю. В.* Очерки теории этноса / Юлиан Владимирович Бромлей. – М. : Наука, 1983. – 412 с.
3. *Крижко В. В.* Антологія аксіологічної парадиг-

ми освіти : [навч. посібник] / Василь Васильович Крижко. – К. : Освіта України, 2005 – 440 с.

близькість контактів або допустимі під час спілкування дистанції і дотики; дистанція між індивідом і "владдою", ступінь їх нерівності; висока контекстність / низька контекстність або максимізація / мінімізація відмінностей у поведінці в залежності від ситуації; дихотомія людей / природа або ступінь панування людини над природою, підпорядкування природи, життя в гармонії з природою [8].

Зрозуміло, що це далеко не всі виміри культур, в основу яких покладені опозиції психологічного типу. Так, з аналізу дослідників випало розрізнення культур за орієнтацією в часі (на минуле, сьогодення або майбутнє) і за ступенем активності, якій надається перевага (прагнення бути, ставати або робити) [7], а також прийняте в культурантропології протиставлення культури провини і культури сорому.

На погляд О. Бороноева, В. Павленко та ін. необхідно приділяти увагу проблемі "нація – особистість", тобто набуттю особистістю національних рис та їх впливу на її життєдіяльність і поведінку, а також усвідомлення нацією власних якостей та ідентифікація себе з певною спільнотою [1]. До того ж необхідно зрозуміти, як індивід набуває національних рис і самосвідомості під впливом культурно-духовного середовища, яке визначає його поведінку, а також соціально-психологічних явищ, що виникають при спілкуванні людей різних національностей. Особливої гостроти у зв'язку із сучасним виявом етнічної самобутності, коли в багатьох державах, у тому числі і в Україні, розв'язуються проблеми національної єдності, національної консолідації та самостійності, суверенітету, що є умовами їх подальшого соціально-економічного та духовного розвитку, на погляд учених (О. Бороноев, Ю. Бромлей, А. Львовчикіна, В. Павленко та ін.), набуває вивчення соціально-психологічних закономірностей розвитку етнічних спільнот – етногенезу [1; 2; 5 та ін.].

Висновки. Таким чином, аналіз різних напрямів досліджень в межах етнопсихологічного підходу дозволяє виділити ключові проблеми полікультурного освітнього середовища – соціально-психологічні риси національно-етнічних спільнот, їхній вплив на поведінку особистості, а також соціально-психологічні процеси й особливості етнічного розвитку та міжнаціонального спілкування, без вирішення яких ефективно / комфортно перебування в полікультурному навчальному середовищі майже неможливе. Визначення цих позитивних та негативних впливів дозволить оптимізувати процес формування готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в полікультурному навчальному середовищі.

ми освіти : [навч. посібник] / Василь Васильович Крижко. – К. : Освіта України, 2005 – 440 с.

4. *Крысько В. Г.* Этническая психология : [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / В. Г. Крысько. – М. : Издательский центр "Академия", 2002. – 320 с.

5. *Львовочкіна А. М.* Етнопсихологія : [навч. посіб.] / Антоніна Михайлівна Львовочкіна. – К. : МАУП, 2002. – 144 с.

6. Мораль : сознание и поведение / [ред. кол. Н. А. Головки (отв. ред.), Л. П. Буева, В. Н. Шердаков]. – М. : Наука, 1986. – 208 с.

7. *Berry J. W.* Cross-cultural psychology : Research

and applications / J. W. Berry, Y. H. Poortinga, M. H. Segall, P. R. Dasen. – Cambridge etc. : Cambridge University Press, 1992. – 485 p.

8. *Stephan W. G.* Intergroup relations / W. G. Stephan, C. W. Stephan. – Madison etc. : Brown and Benchmark, 1996. – 275 p.

Подано до редакції 28.01.13